

Kartläggning av mål och indikatorer för bra matvanor – regionalt och lokalt

En enkätundersökning genomförd år 2015

Heléne Enghardt Barbieri och Anna Ullman

Bakgrund och syfte

Livsmedelsverket har ett regeringsuppdrag att främja samarbete kring hälsosamma matvanor på regional och lokal nivå. I Livsmedelsverkets strategiska plan för arbetet med bra matvanor 2015-2018 finns följande hypotes:

”Arbetet med bra matvanor skiljer sig mellan olika kommuner och landsting. Enkla och relevanta indikatorer för matvanorna och medföljande verktyg för att följa förändringar skulle underlätta för lokala aktörer och att genomföra åtgärder som varierar mellan olika kommuner/landsting, men som drar åt samma håll. Användning av samma verktyg och indikatorer ger möjlighet att jämföra lokala data och sammanställa detta på nationell nivå. Bra verktyg och indikatorer ger bättre förutsättningar för att matvanorna blir en självklar del av det lokala folkhälsoarbetet. Detta skulle vara ett sätt för Livsmedelsverket att ta ansvar för vad som är bra matvanor.”

Livsmedelsverket diskuterar nya mål/målnivåer för arbetet med bra matvanor, som sedan alla, nationellt, regionalt och lokalt, kan arbeta gemensamt mot. Tanken är att utveckla indikatorer och mätinstrument för att följa upp

målnivåerna. Strävan är att matvanorna ska bli en självklar del i det regionala och lokala folkhälsoarbetet.

Syftet med denna undersökning var att kartlägga vilka styrande dokument som finns regionalt och lokalt när det gäller folkhälsofrågor, och specifikt vilka mål och indikatorer för bra matvanor som används och hur dessa är formulerade. Vi ville också att få en uppfattning om några insatser för bra matvanor görs för närvarande och i så fall få exempel på sådana aktiviteter. Livsmedelsverket vill använda uppgifterna till att utveckla ett relevant stöd i det fortsatta arbetet.

Om undersökningen

- Målgrupp:** Folkhälsoansvariga i region/landsting och kommun
- Metod:** Undersökningen genomfördes med en enkät (bilaga 1) i webbenkätverktyget esMaker. Tre påminnelser gjordes.
- Fältperiod:** 27 maj – 23 juni 2015
- Urval:** Totalundersökning. Förfrågan mejlades till regionernas/landstingens officiella adress med hänvisning till folkhälsoansvarig i regionen eller landstinget. Till kommunerna samlades mejladresser in till ansvarig för folkhälsofrågor i kommunen. Till 26 av kommunerna angavs ingen ansvarig, varför mejlet till dessa kommuner skickades till den officiella mejladressen. 15 mejl studsade eller personen var frånvarande en längre tid. Även dessa skickades till kommunens officiella mejladress. 3 kommuner hänvisade till en annan person.
- Svarsfrekvens:** Alla utom två regioner/landsting och 70 procent av kommunerna besvarade enkäten. Se bortfallsredovisning på nästa sida.

Bortfallsredovisning

	Regioner/ landsting	Kommuner
Totalurval	21 (22 ¹)	285
Bortfall	2	85
Svarande	19 (20)	200
Svarsfrekvens	91 %	70 %

¹ Både Uppsala läns landsting och Regionförbundet Uppsala. I resultaten redovisas bara ULL.

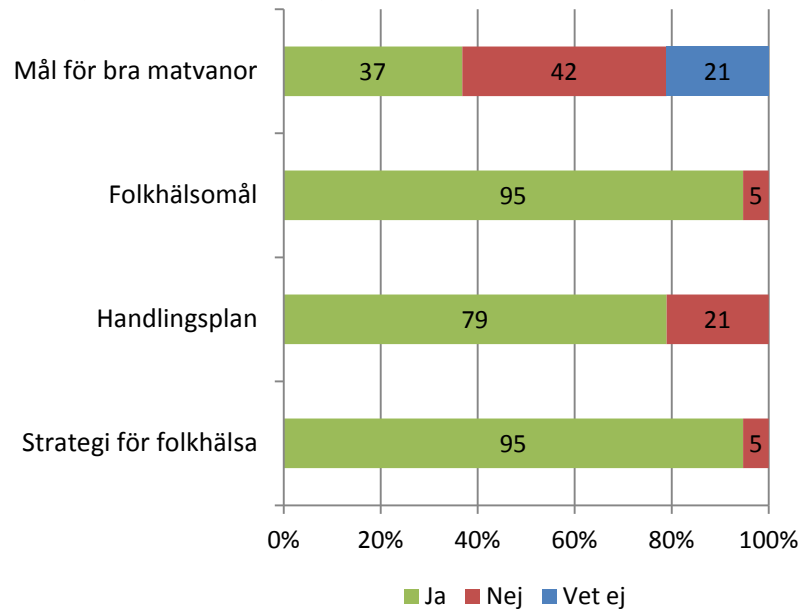
Län	Antal kommuner	Antal svarande	Svarsfrekvens per län (%)
Blekinge län	5	5	100
Dalarnas län	15	12	80
Gotlands län	1	1	100
Gävleborgs län	10	8	80
Hallands län	6	2	33
Jämtlands län	8	6	75
Jönköpings län	13	6	46
Kalmar län	12	5	42
Kronobergs län	8	5	63
Norrbottnens län	14	11	79
Skåne län	33	24	76
Stockholms län	26	17	65
Södermanlands län	9	7	78
Uppsala län	8	6	75
Värmlands län	16	12	75
Västerbottens län	15	10	80
Västernorrlands län	7	6	86
Västmanlands län	10	6	60
Västra Götalands län	49	37	76
Örebro län	7	5	71
Östergötlands län	13	9	69
Totalsumma	285	200	70

Resultat

I enkäten (bilaga 1) ställdes frågor om regionen/landstinget och kommunen om olika styrande dokument och mål. I diagrammen nedan framgår tydligt att även om man har strategier och mål för folkhälsa är det mer ovanligt att man specifika mål för bra matvanor.

Alla utom en region/landsting hade en nu gällande strategi eller motsvarande visionärt dokument där folkhälsofrågor ingår. Den regionen som saknade sådant dokument hade dock en handlingsplan för folkhälsa, vilket även alla utom tre

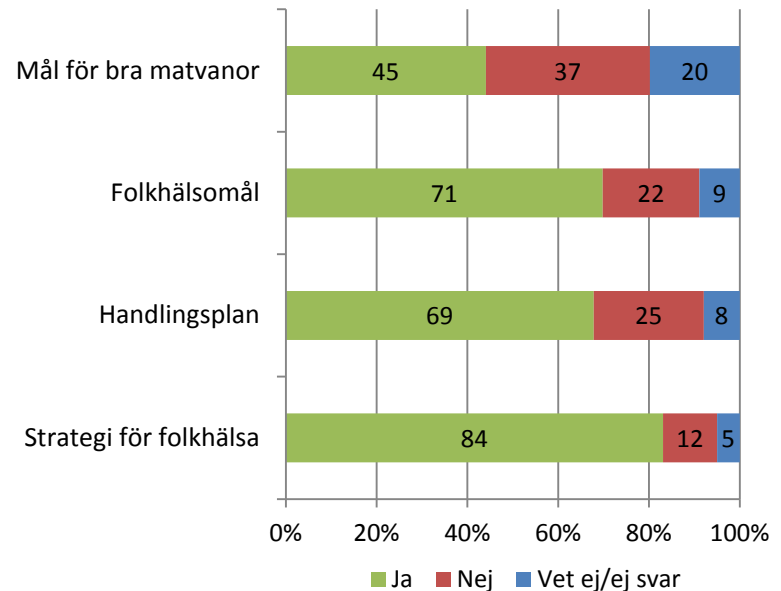
Region/landsting (19)

regioner hade. 18 (95 %) av regionerna/landstingen hade folkhälsomål, det vill säga mätbara mål med en koppling till människors hälsa/ohälsa, men bara sju (37 %) hade specifika mål för bra matvanor.

Bland kommunerna var det 83 procent som hade en strategi eller motsvarande. 15 procent hade antagit regionens eller landstingets strategi. 70 procent av kommunerna svarade att de har folkhälsomål, men bara 44 procent att de har mål för bra matvanor.

Kommuner (200)

Hur är målen för bra matvanor formulerade?

Kommunerna

Det var 77 kommuner som svarade på frågan om hur målen för bra matvanor var formulerade. 30 procent av dessa angav mål som gäller för befolkningen i kommunen.

De övriga kommunerna (70 procent) angav mål som är formulerade i en kostpolicy eller liknande. De handlar om hur kommunens måltidsverksamheter i förskola, skola och äldreomsorg ska vara. En del av dessa mål handlar mer om mat och miljö, till exempel att maten ska vara ekologisk och närproducerad.

Regioner och landsting

Bland regionerna/landstingen handlar målen om att riktlinjerna för sjukdomsförebyggande metoder, där matvanor ingår, ska implementeras eller att goda matvanor ska främjas.

Även här nämns att måltiderna som serveras ska vara näringsriktiga och goda.

Andelen vuxna med övervikt skall minska

Andelen ...bor med goda matvanor ska öka.

”Det ska vara näringsriktig och hälsosam mat”

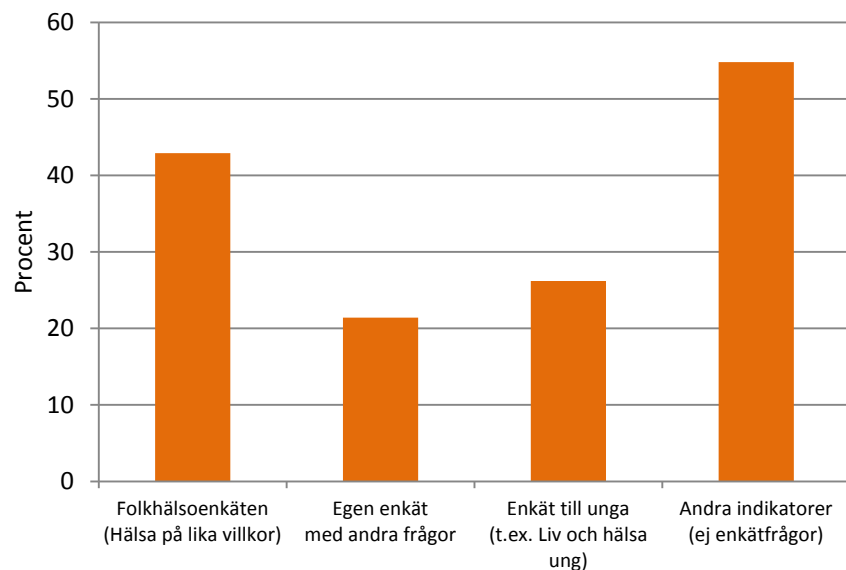
Målet är att riktlinjerna för sjukdomsförebyggande metoder ska implementeras

”Måltiden ska ge barn, elever och pensionärer en näringsriktig sammansatt kost.”

”Ekologiska råvaror ska användas i så stor utsträckning som möjligt”

Goda matvanor ska främjas

Följer man upp målen för bra matvanor?

Fem av de sju regioner/landsting som har mål för bra matvanor svarade att de har följt upp dem. Man använder sig av den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor", som genomförs av Folkhälsomyndigheten, eller av andra indikatorer. Andra indikatorer kan till exempel vara data från elevhälsodatabas, hälsosamtal och uppföljning av om kostpolicyn, till exempel om de näringsberäknade matsedlarna följs.

Andra exempel som gavs var att man använder barnhälsovårdens data över amning och prevalens av övervikt och fetma bland barn.

Aktiviteter och insatser

70 procent av kommunerna har haft någon aktivitet för att främja bra matvanor de senaste två kalenderåren. Det finns ett tydligt samband med att de som har en strategi, handlingsplan eller folkhälsomål också har aktiviteter för att främja bra matvanor. Däremot finns det ingenting som tyder på att ett specifikt mål för bra matvanor ger fler aktiviteter.

Vanliga aktiviteter bland kommunerna är hälsovecka, föreläsningar och utställningar. Många aktiviteter har direkt koppling till målen för måltiderna i den offentliga verksamheten. Det är till exempel införandet av matråd i skolor, näringsberäkning av matsedlar, inköp av tallriksmodelltallrikar och schemalagda luncher. Ett annat exempel är Bamses må bra-tidning, som har tagits fram och delats ut i Västra Götaland.

Inom landsting och regioner nämndes implementering av Socialstyrelsens nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder, där matrådgivning är en del.

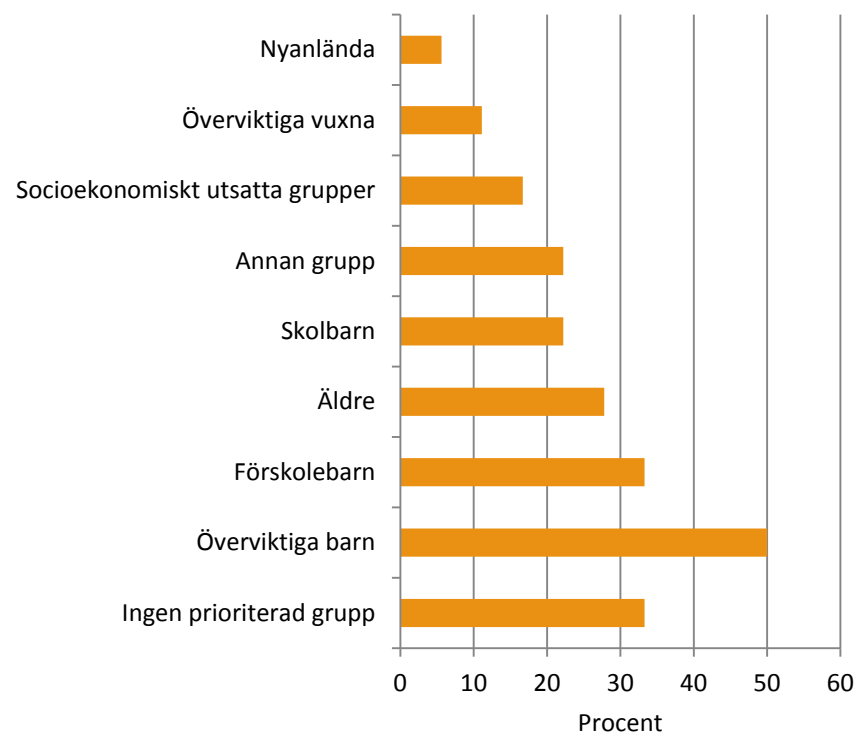

Exempel: Som ett hjälpmedel och ett stöd i ett samtal om hälsa med barn och vårdnadshavare har folkhälsokommittén Västra Götalandsregionen, tillsammans med kommunerna i Västra Götaland, tagit fram en specialutgåva av tidningen Bamse.

Målgrupper

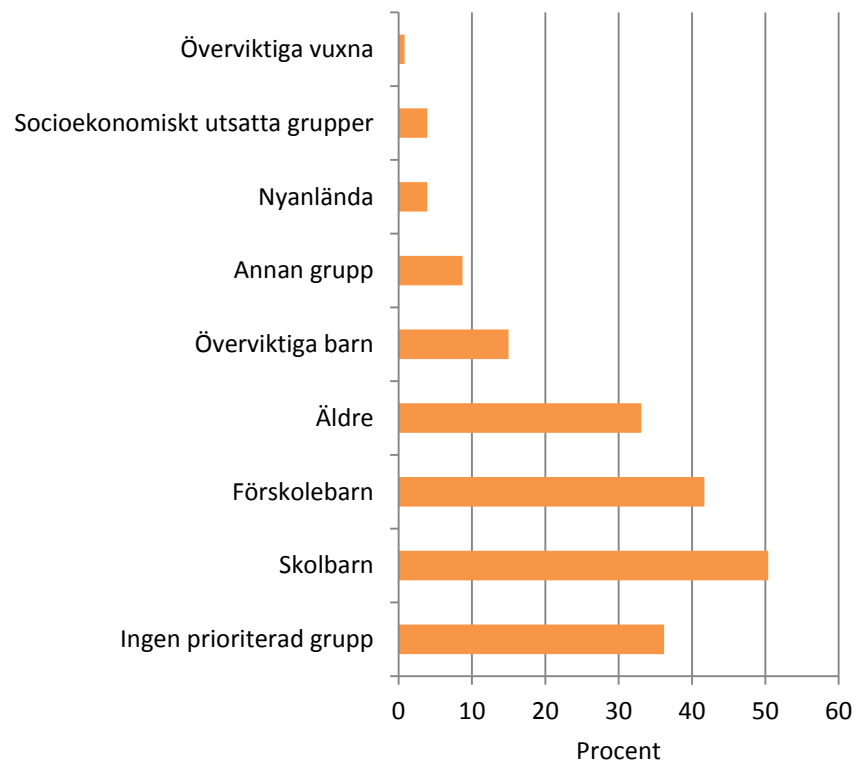
Under 2015 var det 42 procent av kommunerna och 63 procent av regionerna/landstingen som valt att prioritera en eller flera av följande målgrupper. De flesta hade prioriterat 1-3 målgrupper. Inom region och landsting är överviktiga barn den grupp som prioriteras

Region och landsting

mest. I kommunerna är det skolbarn, förskolebarn och äldre vilket hänger ihop helt naturligt med att man satsar på måltidsverksamheterna inom kommunen.

Kommuner

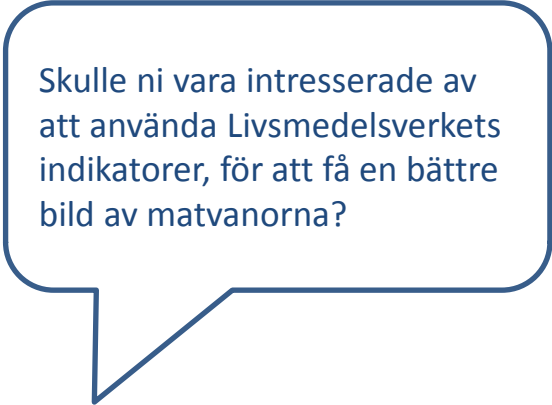
Livsmedelsverkets indikatorer och stöd i arbetet

Livsmedelsverket avser att ta fram några få indikatorer som ett enkelt mått på matvanorna på befolkningsnivå. Till dessa är det tänkt att det ska finnas målnivåer. Vi ville veta om det skulle finnas intresse av att använda dessa även på regional och lokal nivå. Samtliga regioner/landsting och majoriteten (83 procent) av kommunerna svarade att de skulle vara intresserade. Två regioner/landsting och 19 kommuner svarade att de skulle använda dem i egna undersökningar, övriga att de skulle använda dem om de ingår i Folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor".

Stöd i form av kunskap

Både kommunerna och regionerna/landstingen vill att Livsmedelsverket ska ge stöd i form av råd, riktlinjer och evidensbaserade metoder. De efterfrågar också indikatorer för uppföljning. Flera önskar material och föreläsningar. De vill också ha exempel på hur de kan arbeta med frågan om bra matvanor.

Det var också många som anmälde sitt intresse av att vara med och påverka formerna och innehållet i ett framtida samarbete mellan Livsmedelsverket och folkhälsoansvariga ute i landet.

Skulle ni vara intresserade av att använda Livsmedelsverkets indikatorer, för att få en bättre bild av matvanorna?

Ja!
.....men bara om de ingår i folkhälsoenkäten

Slutsatser

1. Folkhälsoenkäten är enda vägen

- Det är tydligt att om vi vill kunna följa utvecklingen av matvanorna på lokal och regional nivå, förutsätter det att vi gör det genom folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor"

2. Den offentliga måltiden prioriterad

- De flesta kommuner arbetar med måltiderna inom den offentliga verksamheten. Det är färre som har mål och aktiviteter riktade generellt till befolkningen i kommunen.

3. Stort intresse för samarbete

- Det var många som anmälde sitt intresse av att vara med och påverka formerna och innehållet i ett framtida samarbete mellan Livsmedelsverket och folkhälsoansvariga ute i landet.

Bilaga 1.

Enkät till folkhälsoansvariga i region/landsting

1. Har ni någon strategi eller motsvarande visionärt dokument i er region/landsting där folkhälsofrågor ingår?

- Ja
- Nej
- Vet ej/Kan ej svara

2. Har ni någon nu gällande handlingsplan i vilken folkhälsofrågor ingår?

- Ja
- Nej
- Vet ej

3. Har er region/landsting några nu gällande folkhälsomål? MED FOLKHÄLSOMÅL MENAR VI MÄTBARA MÅL PÅ LOKAL NIVÅ SOM HAR EN KOPPLING TILL MÄNNISKORS HÄLSA/OHÄLSA.

- Ja
- Nej
- Vet ej

4. Har er region/landsting några nu gällande specifika mål för goda/bra matvanor?

- Ja
- Nej
- Vet ej/Kan ej svara

5. Hur är målet/målen för goda/bra matvanor formulerade?

Fritextsvar

6. Har ni följt upp målet/målen för goda/bra matvanor med hjälp av undersökningar eller andra indikatorer under de senaste två åren?

- Ja - vi har följt upp målen
- Nej - vi har inte följt upp dem ännu
- Nej - vi har inga planer på att följa upp dem
- Vet ej

7. Hur mätte ni målet/målen för goda/bra matvanor?

- Vi använde resultaten från folkhälsoenkäten (Hälsa på lika villkor)
- Vi genomförde en egen enkät med frågorna från folkhälsoenkäten (Hälsa på lika villkor)
- Vi genomförde en egen enkät med andra frågor än de i folkhälsoenkäten
- Vi använde frågorna i Socialstyrelsens nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder
- Vi genomförde en särskild enkät till unga (t.ex. Liv och hälsa ung)
- Vi använde andra indikatorer (ej enkätfrågor, beskriv nedan)

8. Du angav att ni har genomfört en egen enkät med andra frågor än de i folkhälsoenkäten för att mäta målet/målen för goda matvanor. Vilka frågor använde ni?

Fritextsvar

9. Har er region/landsting under de senaste två kalenderåren (2013/14) och fram till nu genomfört några aktiviteter eller insatser för att främja goda/bra matvanor?

- Ja
- Nej
- Vet ej

10. Ge gärna exempel på dessa aktiviteter eller insatser

Fritextsvar

11. Har ni under 2015 valt att prioritera någon av följande målgrupper när det gäller arbetet med goda/bra matvanor?

- Förskolebarn
- Skolbarn
- Äldre
- Överviktiga barn
- Överviktiga vuxna
- Nyanlända
- Socioekonomiskt utsatta grupper
- Annan grupp
- Nej - vi har inte prioriterat någon särskild grupp

12. Livsmedelsverket tar fram nya målnivåer och indikatorer för att få ett enkelt mått på befolkningens matvanor. De kommer att kunna användas på nationell, regional och lokal nivå. Skulle ni vara intresserade av att använda dessa i framtida undersökningar, för att få en bättre bild av matvanorna i regionen/landstinget?

- Ja - om de ingår i folkhälsoenkäten
- Ja - i egna undersökningar
- Nej
- Vet ej

13. Hur skulle du vilja att Livsmedelsverket stöttade din region/landsting i arbetet med goda/bra matvanor?

Fritextsvar

14. Är du intresserad av att vara med och påverka formerna och innehållet i ett framtida samarbete mellan Livsmedelsverket och folkhälsoansvariga ute i landet?

- Ja - kontakta gärna mig
- Nej
- Vet ej

15. OM JA, Ange dina kontaktuppgifter:

16. Övriga kommentarer:

Enkät till folkhälsoansvariga i kommun

1. Har ni någon strategi eller motsvarande visionärt dokument i er kommun där folkhälsofrågor ingår?

- Ja - vi har en egen kommunal strategi
- Ja - vi har antagit landstingets/regionens strategi
- Nej
- Vet ej/Kan ej svara

2. Har ni någon nu gällande kommunal handlingsplan i vilken folkhälsofrågor ingår?

- Ja
- Nej
- Vet ej

3. Har er kommun några nu gällande folkhälsomål? MED FOLKHÄLSOMÅL MENAR VI MÄTBARA MÅL PÅ LOKAL NIVÅ SOM HAR EN KOPPLING TILL MÄNNISKORS HÄLSA/OHÄLSA.

- Ja
- Nej
- Vet ej

4. Har er kommun några nu gällande specifika mål för goda/bra matvanor?

- Ja
- Nej
- Vet ej/Kan ej svara

5. Hur är målet/målen för goda/bra matvanor formulerade?

Fritextsvar

6. Har ni följt upp målet/målen för goda/bra matvanor med hjälp av undersökningar eller andra indikatorer under de senaste två åren?

- Ja - vi har följt upp målen
- Nej - vi har inte följt upp dem ännu
- Nej - vi har inga planer på att följa upp dem
- Vet ej

7. Hur mätte ni målet/målen för goda/bra matvanor?

- Vi använde resultaten från folkhälsoenkäten (Hälsa på lika villkor)
- Vi genomförde en egen enkät med frågorna från folkhälsoenkäten (Hälsa på lika villkor)
- Vi genomförde en egen enkät med andra frågor än de i folkhälsoenkäten
- Vi genomförde en särskild enkät till unga (t.ex. Liv och hälsa ung)
- Vi använde andra indikatorer (ej enkätfrågor, beskriv nedan)

8. Du angav att ni har genomfört en egen enkät med andra frågor än de i folkhälsoenkäten för att mäta målet/målen för goda matvanor. Vilka frågor använde ni?

Fritextsvar

9. Har din kommun under de senaste två kalenderåren (2013/14) och fram till nu genomfört några aktiviteter eller insatser för att främja goda/bra matvanor?

- Ja
- Nej
- Vet ej

10. Ge gärna exempel på dessa aktiviteter eller insatser

Fritextsvar

11. Har ni under 2015 valt att prioritera någon av följande målgrupper när det gäller arbetet med goda/bra matvanor?

- Förskolebarn
- Skolbarn
- Äldre
- Överviktiga barn
- Överviktiga vuxna
- Nyanlända
- Socioekonomiskt utsatta grupper
- Annan grupp
- Nej - vi har inte prioriterat någon särskild grupp

12. Livsmedelsverket tar fram nya målnivåer och indikatorer för att få ett enkelt mått på befolkningens matvanor. De kommer att kunna användas på nationell, regional och lokal nivå. Skulle er kommun vara intresserade av att använda dessa i framtida undersökningar, för att få en bättre bild av matvanorna i kommunen?

- Ja - om de ingår i folkhälsoenkäten
- Ja - i egna undersökningar
- Nej
- Vet ej

13. Hur skulle du vilja att Livsmedelsverket stöttade din kommun i arbetet med goda/bra matvanor?

Fritextsvar

14. Är du intresserad av att vara med och påverka formerna och innehållet i ett framtida samarbete mellan Livsmedelsverket och folkhälsoansvariga ute i landet?

- Ja - kontakta gärna mig
- Nej
- Vet ej

15. Ange dina kontaktuppgifter:

16. Övriga kommentarer: